

Asia C-819/19

**Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 98 artiklan 1 kohdan mukainen
ennakkoratkaisupyynnön tiivistelmä**

Jättämispäivä:

6.11.2019

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Rechtbank Amsterdam (Alankomaat)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

18.9.2019

Kantajat:

Stichting Cartel Compensation

Equilib Netherlands B.V.

Vastaajat:

Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V.

Martinair Holland N.V.

Deutsche Lufthansa AG

Lufthansa Cargo AG

British Airways plc

Société Air France SA

Singapore Airlines Ltd

Singapore Airlines Cargo Pte Ltd

Swiss International Air Lines AG

Air Canada

Cathay Pacific Airways Ltd

SAS AB

Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden

SAS Cargo Group A/S

Pääasian oikeudenkäynnin kohde

Pääasian menettelyissä on kyse siviilituomioistuimessa lukuisia lentoliikenteen harjoittajia (jäljempänä vastaajat) vastaan nostetuista kanteista, jotka koskevat kartelli kiellon rikkomisia. Kantajat vaativat ensiksikin, että vastaajien todetaan menetelleen oikeudenvastaisesti, ja toiseksi ne vaativat vahingonkorvausta.

Ennakkoratkaisupyyntö ja oikeudellinen perusta

SEUT 267 artiklaan perustuva pyyntö koskee kansallisen siviilituomioistuimen toimivaltaa soveltaa SEUT 101 artiklaa suoraan ja todeta siinä yhteydessä, että unionin kilpailusääntöjä on rikottu, myös jos rikkomiset koskevat ennen asetuksen N:o 1/2003 voimaantuloa ilmailualalla tapahtuneita Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolisista maista tulevia tai näihin maihin lähteviä lentoja. Näitä rikkomisia voitiin kyseisen ajanjakson aikana tutkia ainoastaan SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukaisen siirtymäkauden järjestelmän perusteella.

Ennakkoratkaisukysymys

Onko kansallisella tuomioistuimella vahinkoa kärsineiden osapuolten (tässä tapauksessa rahtaajien, lentorahtipalvelujen vastaanottajien) ja lentoliikenteen harjoittajien välisessä oikeusriidassa SEUT 101 artiklan tai ETA-sopimuksen 53 artiklan välittömän oikeusvaikutuksen vuoksi taikka asetuksen N:o 1/2003 6 artiklan (tai sen välittömän oikeusvaikutuksen) perusteella toimivalta soveltaa SEUT 101 artiklaa tai ETA-sopimuksen 53 artiklaa kokonaisuudessaan lentoliikenteen harjoittajien sopimukseen tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka koskevat rahtipalveluja lennoilla, jotka suoritettiin ennen 1.5.2004 unionin alueella sijaitsevien lentoasemien ja ETA:n ulkopuolella sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä tai ennen 19.5.2005 Islannin, Liechtensteinin, Norjan ja ETA:n ulkopuolella sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä tai ennen 1.6.2002 unionin alueella sijaitsevien lentoasemien ja Sveitsissä sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä, myös sen ajanjakson osalta, jolloin sovellettiin SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukaista siirtymäkauden järjestelmää, vain onko kyseinen järjestelmä esteenä sille?

Unionin oikeussäännöt, joihin on viitattu

ETY:n perustamissopimuksen 85–89 artikla, joista on tullut SEUT 101 – SEUT 105 artikla

Menettelystä sovellettaessa kilpailusääntöjä lentoliikenteen alalla toimiviin yrityksiin 14.12.1987 annettu neuvoston asetus (ETY) N:o 3975/87 (EYVL 1987, L 374, s. 1), erityisesti perustelukappaleet sekä 1 ja 7 artikla

Perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta annettu neuvoston asetus (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1), erityisesti perustelukappaleet sekä 6 ja 16 artikla

Euroopan yhteisön ja Sveitsin valaliiton sopimus lentoliikenteestä (EYVL 2002, L 114, s. 73), erityisesti 1, 8 ja 9 artikla

Kansalliset oikeussäännöt, joihin on viitattu

–

Tiivistelmä pääasian tosiseikoista ja menettelystä

- 1 Stichting Cartel Compensation (SCC) ja Equilib Netherlands B.V. (jäljempänä kantajat) harjoittavat kilpailuoikeuden rikkomisesta johtuvien vahingonkorvaussaatavien perintää. Niiden ”asiakkaat” siirtävät saatavansa kantajille, jotka sen jälkeen pyrkivät perimään ne oikeusteitse.
- 2 Käsiteltävänä olevissa asioissa on kyse lentorahtiliikennettä koskevasta maailmanlaajuisesta kartellista vuosina 2000–2006. Komissio määräsi 9.11.2010 tekemällään päätöksellä lukuisille lentoliikenteen harjoittajille sakon kilpailua rajoittavien sopimusten vuoksi, jotka koskivat polttoaine- ja turvalisiä EU-/ETA-maiden ja Sveitsin sisäisillä sekä näiden maiden välisillä lentoreiteillä. Euroopan unionin yleinen tuomioistuin (jäljempänä unionin yleinen tuomioistuin) kumosi tämän päätöksen 16.12.2015 antamissaan tuomioissa¹.
- 3 Komissio teki 17.3.2017 uuden päätöksen ja määräsi tälle ilmailualan kartellille jälleen sakot. Niistä nostettiin jälleen kanteet unionin yleisessä tuomioistuimessa.²

¹ Tuomiot Air Canada v. komissio (T-9/11), Koninklijke Luchtvaart Maatschappij v. komissio (T-28/11), Japan Airlines v. komissio (T-36/11), Cathay Pacific Airways v. komissio (T-38/11), Cargolux Airlines v. komissio (T-39/11), Lan Airlines ja Lan Cargo v. komissio (T-40/11), Singapore Airlines ja Singapore Airlines Cargo PTE v. komissio (T-43/11), Deutsche Lufthansa ym. v. komissio (T-46/11), British Airways v. komissio (T-48/11), SAS Cargo Group ym. v. komissio (T-56/11), Air France-KLM v. komissio (T-62/11), Air France v. komissio (T-63/11) sekä Martinair Holland v. komissio (T-67/11).

² Asiat Air Canada v. komissio (T-326/17), Koninklijke Luchtvaart Maatschappij v. komissio (T-325/17), Japan Airlines v. komissio (T-340/17), Cathay Pacific Airways v. komissio (T-343/17), Cargolux Airlines v. komissio (T-334/17), Latam Airlines Group ja Lan Cargo v. komissio (T-344/17), Singapore Airlines ja Singapore Airlines Cargo PTE v. komissio (T-350/17), Deutsche Lufthansa ym. v. komissio (T-342/17), British Airways v. komissio (T-341/17), SAS Cargo Group ym. v. komissio (T-324/17), Air France-KLM v. komissio (T-337/17), Air France v. komissio (T-338/17) sekä Martinair Holland v. komissio (T-323/17).

Kyseiset asiat ovat vielä vireillä. EU-/ETA-maiden ja kyseisen alueen ulkopuolella olevien maiden (jäljempänä kolmannet maat) välisten lentojen osalta komissio rajoittui kuitenkin siihen kartelliajanjaksoon, jota se saattoi tutkia asetuksessa N:o 1/2003 säädetyn menettelyn perusteella. Ennen tämän asetuksen voimaantuloa komissio tutki kilpailusääntöjen rikkomisia asetuksen N:o 3975/87 perusteella, joka koski kuitenkin vain yhteisön alueella sijaitsevien lentoasemien välistä kansainvälistä lentoliikennettä. Kolmansista maista lähteviä ja niihin suuntautuvia lentoja koskevia kilpailuoikeudellisia tutkimuksia oli tuolloin siis mahdollista suorittaa ainoastaan SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukaisten siirtymämääräysten perusteella.

- 4 Asetusta N:o 1/2003 sovellettiin unionin alueen ja kolmansien maiden välisiin lentoihin sen voimaantulosta eli 1.5.2004 lähtien, mutta ETA-maiden ja kolmansien maiden välisiin lentoihin vasta 19.5.2005 lähtien. Unionin alueen ja Sveitsin välisiin lentoihin sovellettiin 1.6.2002 lähtien Euroopan yhteisön ja Sveitsin valaliiton välisen lentoliikennettä koskevan sopimuksen 8 ja 9 artiklaa, tuona ajanjaksona voimassa olleet täytäntöönpanoasetukset mukaan lukien. Kyseistä ajankohtaa edeltävien vuosien osalta Sveitsi on kolmas maa eikä siten kuulu komission päätöksen soveltamisalaan.
- 5 Kantajat vaativat oleellisesti rechtbankia ensiksikin toteamaan, että kartellisopimusten vuoksi vastaajat toimivat oikeudenvastaisesti myös ennen mainittuja kolmea päivämäärää, ja toiseksi kantajat vaativat vahingonkorvausta (korvausta saatavansa kantajille myyneiden liikenteenharjoittajien vahingosta). Kantajien vaatimukset koskevat siis koko ajanjaksoa 2000–2006. Käytännössä kyse on kolmesta yhdistetystä useita lentoliikenteen harjoittajia vastaan käytävästä asiasta, joista SCC on pannut vireille yhden ja Equilib kaksi.

Pääasian asianosaisten keskeiset perustelut

- 6 Kantajat väittävät ensisijaisesti, että SEUT 101 artiklassa määrätyllä kartellikiellolla oli välitön horisontaalinen vaikutus koko kartelliajanjakson ajan, joten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on toimivaltainen soveltamaan tätä kieltoa myös kolmansista maista lähteneisiin tai näihin maihin suuntautuneisiin lentoihin, jotka suoritettiin ennen 4 kohdassa mainittuja päivämääriä. Ei ole tarpeen, että kansalliset kilpailuviranomaiset tai komissio ovat ensin tehneet SEUT 104 artiklan tai SEUT 105 artiklan perusteella päätöksiä. Toissijaisesti kantajat väittävät, että ennakkoratkaisua pyytäneellä tuomioistuimella oli asetuksen N:o 1/2003 6 artiklan nojalla toimivalta soveltaa SEUT 101 artiklaa joka tapauksessa 1.5.2004 lähtien sikäli kuin tätä toimivaltaa ei aiemmin ollut ja siten, että toimivalta oli taannehtiva.
- 7 Vastaajat kiistävät, että SEUT 101 artiklan 1 kohdalla olisi välitön horisontaalinen vaikutus. Ennakkoratkaisua pyytäneellä tuomioistuimella on toimivalta soveltaa tätä määräystä vasta, kun on tehty SEUT 104 ja SEUT 105 artiklassa tarkoitettu kansallisten viranomaisten tai komission päätös. Kantajien toissijaisen väitteen

osalta vastaajat kiistävät, että ennakkoratkaisua pyytäneellä tuomioistuimella olisi asetuksen N:o 1/2003 6 artiklan nojalla toimivalta todeta taannehtivasti kielletyiksi menettelytapoja, jotka niiden soveltamisajankohtana eivät olleet kiellettyjä. Taannehtivan vaikutuksen salliminen ei käy ilmi asetuksen N:o 1/2003 sanamuodosta, tarkoituksesta tai systematiikasta, ja se on vastaajien mukaan oikeusvarmuuden periaatteen vastaista.

Tiivistelmä ennakkoratkaisupyynnön perusteista

- 8 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa, että ennen asetuksen N:o 1/2003 voimaantuloa kilpailusääntöjen noudattamista valvottiin ilmailualalla asetuksen N:o 3975/87 perusteella, jota ei kuitenkaan sovellettu kolmansista maista lähtevään eikä kolmansiin maihin suuntautuvaan lentoliikenteeseen. Näiden lentojen osalta kansalliset viranomaiset ja komissio saattoivat siis tukeutua vain SEUT 104 ja SEUT 105 artiklaan, joihin sisältyy kilpailuoikeuden soveltamista koskeva siirtymäkauden järjestelmä. SEUT 104 artiklan mukaan kansalliset viranomaiset päättävät asioista, jotka koskevat sopimusten, päätösten tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen luvallisuutta, kansallista lainsäädäntöään sekä 101 artiklaa, erityisesti sen 3 kohtaa, noudattaen. Tätä siirtymäkauden järjestelmää sovelletaan SEUT 103 artiklassa tarkoitettujen säännösten antamiseen asti.
- 9 Nyt käsiteltävässä asiassa on siis selvitettävä, onko kansallisella tuomioistuimella toimivalta todeta yksityisten osapuolten välisessä siviilioikeudellisessa menettelyssä SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukaisen siirtymäkauden järjestelmän kattaman ajanjakson osalta, että unionin kilpailusääntöjä on rikottu.
- 10 Kysymyksestä on esitetty Euroopan unionin tuomioistuimen aikaisemman oikeuskäytännön perusteella erilaisia näkemyksiä. High Court of Justice of England and Wales katsoi 4.10.2017 asiassa, jossa sama kysymys nousi esiin, ettei se ollut toimivaltainen. Court of Appeal vahvisti tämän arvioinnin. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii kuitenkin saman oikeuskäytännön perusteella, eikö sen tulisi päättyä päivänvastaiseen johtopäätökseen.
- 11 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin esittää tämän unionin tuomioistuimen aikaisemman oikeuskäytännön seuraavasti. Ensiksi on korostettava, että yhteisöjen tuomioistuimen 30.1.1974 antaman tuomion BRT v. SABAM (asia 127/73, EU:C:1974:6) mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja 86 artiklan [SEUT 101 artiklan 1 kohta ja SEUT 102 artikla] kiellot voivat luonteensa vuoksi tuottaa välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten oikeussubjektien välisissä suhteissa ja niillä näin ollen perustetaan välittömästi yksityisten oikeussubjektien hyväksi oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojeltava (16 kohta). Jos yksityisten mahdollisuus käyttää näitä oikeuksia riippuisi jäsenvaltioiden viranomaisten tai komission suorittamasta hallinto-oikeudellisesta täytäntöönpanosta, yksityiset jäisivät vaille näitä oikeuksia. Kansallisella tuomioistuimella on näin ollen toimivalta soveltaa

perustamissopimuksen 85 artiklaa [SEUT 101 artikla] yksityisten välisessä oikeusriidassa. Kyseisessä tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin toteaa, että kun on kyse oikeusriidasta, jossa on vedottu kilpailusääntöihin, kansallisen tuomioistuimen on toimittava pidättyvästi, jos komissio tai kansallinen kilpailuviranomainen käsittelee samaa aineistoa (21 kohta).

- 12 Yhteisöjen tuomioistuin totesi 30.4.1986 antamassaan tuomiossa *Asjes ym.* (yhdistetyt asiat 209/84–213/84, EU:C:1986:188), että ”lentoliikenteeseen sovelletaan samoin perustein kuin muihin liikennemuotoihin perustamissopimuksen yleisiä määräyksiä, kilpailusäännöt mukaan lukien” (45 kohta). Vastaavasti perustamissopimuksen 88 ja 89 artiklaa [SEUT 104 ja SEUT 105 artikla] sovelletaan niin kauan kuin komissio ei ole antanut määräyksiä perustamissopimuksen 87 artiklan [SEUT 103 artikla] perusteella. Kilpailulainsäädännön rikkomiset voidaan näin ollen aina todeta, ja erityisesti on myös mahdollista myöntää poikkeuslupia perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan [SEUT 101 artiklan 3 kohta] perusteella.
- 13 Yhteisöjen tuomioistuin toteaa kuitenkin, että kansallisella tuomioistuimella ei ole toimivaltaa todeta perustamissopimuksen 85 artiklan [SEUT 101 artikla] rikkomista niin kauan kuin kansallinen viranomainen tai komissio ei ole vielä arvioinut väitettyä rikkomista mutta voi vielä antaa arvion ja siten myös vielä myöntää poikkeuslupan. Muussa tapauksessa tietyt sopimukset olisivat nimittäin kiellettyjä ja ilman eri toimenpiteitä mitättömiä jo ennen kuin voidaan todeta, sovelletaanko perustamissopimuksen 85 artiklaa [SEUT 101 artikla] kokonaisuudessaan sopimukseen. Tämä olisi oikeusvarmuuden periaatteen vastaista. Yhteisöjen tuomioistuin vahvisti tämän arvioinnin 11.4.1989 antamassaan tuomiossa *Ahmed Saeed Flugreisen ym. v. Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs* (asia 66/86, EU:C:1989:140).
- 14 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin päättelee edellä esitetystä, että perustamissopimuksessa annetaan kansalliselle siviilituomioistuimelle oma toimivalta soveltaa kilpailusääntöjä yksityisten välisissä oikeusriidoissa. Tämä toimivalta ei riipu toimivaltaisten kilpailuviranomaisten suorittamasta hallinnollisesta täytäntöönpanosta. Sekä hallinnollinen täytäntöönpano että siviilioikeudellinen täytäntöönpano ovat SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan perusteella mahdollisia ilman, että ensin mainittu täytäntöönpanotapa olisi asetettava etusijalle.
- 15 Tästä päällekkäisyydestä seuraa kuitenkin ristiriitaisten päätösten ja oikeudellisen epävarmuuden riski. Juuri tällaisten ongelmien estäminen oli ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan ratkaisevaa yhteisöjen tuomioistuimen arvioidessa edellä esitetyllä tavalla, että kansallinen tuomioistuin ei voi todeta kilpailusääntöjen rikkomista niin kauan kuin toimivaltaisilla viranomaisilla on vielä mahdollisuus myöntää SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan perusteella poikkeuslupa joko taannehtivasti tai ilman taannehtivaa vaikutusta. Yhteisöjen tuomioistuin totesi tämän mukaisesti edellä mainitussa asiassa *Ahmed Saeed* antamassaan tuomiossa, että SEUT 102 artiklaa voidaan soveltaa täysimääräisesti.

Tämän artiklan nojalla, joka koskee määrävän aseman väärinkäyttöä, ei voida koskaan myöntää poikkeuslupaa. Näin ollen ei ole missään vaiheessa tarpeen ottaa huomioon mahdollista poikkeuslupapäätöstä tai oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista. Unionin tuomioistuimen mukaan SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukainen siirtymäkauden järjestelmä ei siten voi tässä yhteydessä mitenkään olla esteenä SEUT 102 artiklan välittömälle soveltamiselle.

- 16 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo edellä esitetyn perusteella, että nyt käsiteltävässä asiassa mikään ei estä kansallista tuomioistuinta soveltamasta SEUT 101 artiklaa. Mitään oikeudellista epävarmuutta ei nimittäin ole uhkaamassa, koska vastaajat eivät hakeneet kyseessä olevana kartelliajanjaksona kansallisilta kilpailuviranomaisilta tai komissiolta poikkeuslupaa eivätkä ne nyt enää voi hakea tällaista poikkeuslupaa näiltä elimiltä.
- 17 Samoin jo se seikka, että komissio katsoi vuonna 2017 tekemässään päätöksessä, ettei sillä ole toimivaltaa tehdä päätöstä asetuksen N:o 1/2003 voimaantuloa edeltävän ajanjakson osalta, osoittaa, että kansallista tuomioistuinta on pidettävä toimivaltaisena. Muussa tapauksessa tällä hetkellä ei olisi enää mitään toimivaltaista viranomaista tai kansallista tuomioistuinta, joka voisi arvioida SEUT 101 artiklassa määrätyn kiellon sovellettavuuden kyseisen ajanjakson osalta. Tällä palkittaisiin vaikeneminen taannoisista hintasopimuksista, jotka ovat mahdollisesti kilpailusääntöjen vastaisia.
- 18 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa näin ollen, että sillä on unionin tuomioistuimen edellä mainitun oikeuskäytännön perusteella toimivalta arvioida jälkikäteen sopimuksia, joita lentoliikenteen harjoittajat tekivät keskenään ennakkoratkaisukysymyksessä tarkoitettuina ajanjaksoina lennoista, joiden lähtöpaikka tai määränpää oli kolmansissa maissa. Näiden ajanjaksojen aikana sovellettiin SEUT 101 artiklaa, eikä tuolloin myönnetty poikkeuslupia eikä sen kaltaisia poikkeuslupia nyt voida enää myöntää. Pelkästään se, että kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista ja poikkeusluvan myöntämistä koskevaa menettelyä on asetuksen N:o 1/2003 voimaantulon myötä muutettu, ei muuta millään tavoin kilpailusääntöjen soveltamista siviilimenettelyssä.
- 19 Koska tämä näkökanta poikkeaa edellä 10 kohdassa mainitusta brittiläisestä oikeuskäytännöstä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että oikeudellinen yhtenäisyys edellyttää ennakkoratkaisukysymyksen esittämistä. Samalla unionin tuomioistuinta pyydetään myös arvioimaan kantajien toissijainen väite (ks. 6 ja 7 kohta edellä). Tämä ei tarkkaan ottaen ole tarpeen, koska ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämä arviointi on kantajien ensisijaisen väitteen mukainen. Kantajien pyynnöstä ja menettelyn tehokkaan kulun varmistamiseksi kyseinen väite on kuitenkin sisällytetty ennakkoratkaisukysymykseen, vaikka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei ole ennakkoratkaisupyyntöpäätöksessään käsitellyt sitä tarkemmin.